

forfatteren at trække linier til magtudøvelsens grænser ikke blot i det øvrige dansk-norske monarki, men også ud til 1700-tallets øvrige Europa. Forsøget er dristigt, man fristes næsten til at sige dumdristigt, men det er i hvert fald meget spændende og kalder på flere case studies af tilsvarende art.

Selv om sigtet er teoretisk og vidtrækkende, er bogen samtidig en righoldig og kyndig fremstilling af det islandske samfund og den islandske embedsstand og dens rekruttering i 1700-tallet. Undersøgelsen har forudsat et kendskab også til dansk centraladministration og almindelig dansk historie, som går ud over, hvad man normalt ville forvente hos en ikke-dansk forsker.

Jens Holmgaard

BEATA LOSMAN: Kvinnor, män och barn på 1800-talets svenska landsbygd. Livsöden för människor födda i Väse församling Värmland 1800–1840. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg, 1986. 279 s. 125 skr.

Statistiske undersøgelser om forhold som fødsler, dødsfald og vielser er velkendte. Derimod ved vi mindre om de menneskelige vilkår bag tallene. Disse livsvilkår har arkivaren Beata Losman sat sig som mål at undersøge for derigennem at synliggøre livet i et svensk landsogn i første del af 1800-tallet. Bogen forener såvel social- som familiehistoriske tilgangsvinkler.

Väse sogn i Värmland er valgt som undersøgelsens geografiske område. Det var et landsogn med større og mindre jordbrugere og folk i tjeneste for andre. Det var samtidig et centralt beliggende område med gennemfartsveje til større byer. Mobiliteten var derfor betydelig.

De mest benyttede kilder bag undersøgelsen er kirkebøger, folketællinger og fattigvæsenets protokoller. Alle fødte børn i årene 1800, 1820, 1830 og 1840 er udvalgt. Disse børns søskende og forældre er derpå eftersøgt. Alt ialt omhandler bogen 500 familier eller omkring 2500 personer. I vor data- tidsalder er det et spinkelt talmæssigt materiale at bygge en undersøgelse på. Forfatteren argumenterer imidlertid for, at det kan lade sig gøre at få væsentlige sammenhænge belyst uden datamatens muligheder.

Bogens kapitler er bygget op omkring temaer som fødsler, barndom, ungdom, ægteskab, sygdom, alderdom og død. Denne opdeling forhindrer dog ikke, at alle temaerne ofte indgår i et og samme kapitel, idet forfatteren følger familierne i deres livscyklus. Hvor mange børn fødte kvinderne, hvor mange overlevede, hvordan formede opvæksten og børnenes liv sig? Nogle børns skæbne synes forudsigelig: husmandsdatter, gift med husmandssøn, selv mor i et husmandshjem. Andre fik ringere eller lidt bedre vilkår end forældrene. Mens atter andre emigrerede til Amerika eller flyttede til byerne, hvor det kun i sjældne tilfælde er muligt at følge dem. Atter andre af børnene døde inden de blev voksne. Døden ramte alle – både rige og fattige – så længe der ikke var midler mod selv de almindeligste infektionssygdomme. Gennem disse personskildringer bidrager Beata Losman, blandt andet, til et mere nuanceret syn på børnedødeligheden og holdningen dertil end normalt i de senere års socialhistorier. Et andet af bogens fortrin er analyserne af kønnenes forskellige vilkår som for eksempel mændenes store mobilitet i forhold til kvinderne, og mødrenes tætte kontakt til de store

begivenheder omkring liv og død og deres kamp mod nød og sygdom. I kriseperioder kom mange under fattigforsorgen. Gennem forhandlinger om hjælpens størrelse fås der et indgående billede af datidens barske vilkår.

Mange personskæbner passerer revy. Glæden over at finde materiale medfører desværre, at bogen ofte overdynges med detaljer. Hertil kommer, at den omfattende brug af fattigvæsenets protokoller betyder, at der især oplyses om de mindre heldige skæbner. De bedre stillede i sognet høres der uendeligt lidt om og heller ikke om brydninger mellem forskellige sociale klasser. En nærmere redegørelse for kildematerialets muligheder og mangler havde været ønskelig.

At belyse familieliv og nærmiljø i alle dets facetter er en spændende men vanskelig opgave. En indfaldsvinkel er hermed præsenteret.

Bodil K. Hansen

JENS ENGBERG: Den Internationale Arbejderforening for Danmark. Aktstykker til belysning af statsmagtens kamp mod den tidlige arbejderbevægelse i Danmark fra august 1871 til slaget på Fælled i maj 1872. Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie i samarbejde med Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Kbh., 1985. 429 s. 275 kr.

Da Jens Engberg i 1979 udsendte sin store bog om Louis Pio, *Til arbejdet! Liv eller død!*, lovede han i et efterord at ville udarbejde en supplerende kildesamling. Trods talrige andre gøremål siden da er det nu lykkedes ham at indfri sit løfte, og en ny imponerende bog fra Engbergs hånd foreligger hermed.

I den indledende gennemgang af de principper, der ligger til grund for udvælgelsen af de 175 aktstykker, skelnes imellem fire kildefelter. Bogen vil for det første bringe kilder om Internationales politiske virksomhed og opfattelse indenfor tidsrummet mellem foreningens start i august 1871 og Slaget på Fælled i maj 1872. For det andet vil den gengive tekster om statsmagtens, hvilket især vil sige politiets og domstolenes bedømmelse og behandling af Internationale. For det tredje vil den rumme kilder, der viser sammenhængen mellem ét og to, og endelig for det fjerde vil den medtage tekster, der for størstedelen er utrykte.

Trods denne indsnævring tvinger det omfattende kildemateriale selvsagt til en yderligere sortering, der, som Engberg skriver, naturligvis må bero på et personligt skøn. Det, der herefter bliver tilbage, er »hovedsageligt utrykte aktstykker, som enten er blevet beslaglagt fra Internationale af myndighederne eller som hidrører fra politiets og domstolenes virksomhed omkring Den internationale Arbejderforening« (s. XI). Så godt som alt det øvrige kildemateriale til forholdet mellem arbejderbevægelsen og statsmagten i 1870'ernes begyndelse ser Engberg bevidst bort fra. Således vil han ikke bruge noget så nærliggende som centrale artikler fra *Socialisten*, der mærkværdigvis kaldes »væsensforskellige« fra de tekster, der ellers bringes i bogen. Hvad der alligevel publiceres, som *ikke* stammer fra statsmagtens arkiver, er udelukkende medtaget »af hensyn til den tekstmæssige sammenhæng i udgivelsen« (s.st.).

Denne afgrænsning forekommer en smule anstrengt, når man ser på samlingens faktiske indhold. Ikke mindre end 20 aktstykker er nemlig hentet andre